**בס"ד**

# ידעתני בטרם תצרני /ר' יהודה הלוי

יְדַעְתַּנִי בְּטֶרֶם תִּצָּרֵנִי  וְכָל עוֹד רוּחַךְ בִּי תִּצָּרֵנִי
הֲיֵשׁ לִי מַעֲמָד אִם תֶּהְדְּפֵנִי  וְאִם לִי מַהֲלָךְ אִם תַּעְצְרֵנִי
וּמָה אֹמַר וּמַחְשָׁבִי בְיָדְךָ  וּמָה אוּכַל עָשׂה עַד תַּעְזְרֵנִי
דְּרַשְׁתִּיךָ בְּעֵת רָצוֹן עָנֵנִי  וַעֲנָוָה רְצוֹנְךָ תְּעָטְרֵנִי
הַקִימֵנִי לְשַׁחֵר אֶת דְּבִירְךָ  וְאֶת שְׁמְךָ לְבָרֵךְ עוֹרְרֵנִי

סוג הפיוט: **רשות לברכו** – נטילת רשות מקהל המתפללים לפני תפילה כלשהי. כל שיר רשות הוא שיר קודש המשמש פתיחה קצרה לתפילה (מסויימת).

| השיר | הסבר | אמצעי עיצוב |
|---|---|---|
| יְדַעְתַּנִי בְּטֶרֶם תִּצָּרֵנִי/<br>וְכָל עוֹד רוּחַךְ בִּי תִּצָּרֵנִי | הדובר פונה לקב"ה ומודה כי הוא, הקב"ה, יודע אותו, מכיר אותו מאז ומעולם, עוד לפני שיצרו. הדובר מוסיף ואומר – ספק כבקשה, ספק כציון עובדה ברורה – "וכל עוד רוחך בי תצרני": מאז שנוצרתי ונפחת בי נשמה, אתה נוצר(שומר) אותי. כל עוד אני חי – אתה, הקב"ה, תגן עלי. כבר בהתחלה הדובר מבטא בענווה את מקומו הקטן שלו אל מול גודלו ואדנותו של א-לוהים לגביו; | **שיבוץ מקראי -** הבית מבוסס על פס' מירמיה: "ויהי דבר ה' אלי לאמר: בטרם אצורך הבבטן ידעתיך, ובטרם תצא מרחם הקדשתיך..."<br>**צימוד שלם –** בטרם תצרני – לפני שיצרת אותי<br>בי תצרני - תשמור עלי<br>**תפארת הפתיחה -** הבית הראשון מעמיד חרוז פנימי; הדלת והסוגר נחרזים ביניהם . חריזה פנימית זו בונה לפיוט את פתיחתו הנאה, כדרך משוררי ספרד לפאר את שיריהם ב'תפארת הפתיחה'. |
| הֲיֵשׁ לִי מַעֲמָד אִם תֶּהְדְּפֵנִי /<br>וְאִם לִי מַהֲלָךְ אִם תַּעְצְרֵנִי | הדובר מתאר בהקצנה את תלותו שלו בבורא. בארבע שאלות רטוריות, שהתשובה עליהן ידועה מראש וברורה, שואל הדובר: | **שאלות רטוריות –** השאלות הרטוריות באות להבליט ולחזק את תחושת הביטחון, הוודאות והמודעות של הדובר בנוגע לתלותו המוחלטת בבורא. |

| | | |
|---|---|---|
| | 1."היש לי מעמד, אם תהדפני?" - האם יש לי עמידה ללא הבורא, או אילו היה הבורא הודף אותי?<br>2."ואם לי מהלך, אם תעצרני?" - האם אוכל ללכת ללא הבורא, או אילו הבורא היה עוצר אותי? | (ניתן לזהות את השאלה הרטורית ע"י היפוך המשפט למשפט רגיל: היש לי מעמד אם תהדפני – במקום לומר: אין לי מעמד אם תהדפני.<br>**תקבולת –** מונח המאפיין שני משפטים בעלי תוכן דומה הכתובים במילים שונות : היש לי מעמד אם תהדפני<br>ואם לי מהלך אם צעצרני<br>במקרה זה **התקבולת היא ניגודית.** |
| וּמָה אֹמַר וּמַחְשָׁבִי בְיָדְךָ / וּמָה אוּכַל עֲשׂוֹת עַד תַּעְזְרֵנִי | 3."ומה אומר? ומחשבי בידך" - מה אוכל לומר כשלמעשה כל מחשבותי בידי הבורא?<br>4."ומה אוכל עשה עד תעזרני" - ומה אוכל לעשות ללא עזרת הבורא?<br>התשובה המובנת מאליה לכל השאלות הללו היא שלילית. אכן, ללא עזרתו יתברך אינני יכול לעמוד, ללכת, לומר ולעשות. | בשתי השאלות הבאות נוצרת **תקבולת משלימה –** תקבולת בין מחשבה ודיבור למעשה. תפקיד ההקבלה להראות שיש הדרגה מהתכנון שהוא מחשבה - דיבור, ועד למעשים היוצאים מהם. הדובר טוען שאין לו מה לומר ואין לו יכולת לעשות בלעדי ה'. |
| זְרַשְׁתִּיךָ בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנִי / וְבַצָּעָה רְצוֹנְךָ תַּעְטְרֵנִי | אני מחפש את קרבתך, ענה לפניותי אליך, ו"כצנה רצונך תעטרני" – תעטר אותי ברצונך כמו מגן ('צנה'), שהרי כל כולי, מהותי ופעולותי, תלויים בך וברצונך. הדובר פונה לקב"ה ומבקש שהנה תהיה זו עת רצון שהקב"ה ישמע וייעתר לבקשותיו- ורק כך יוכל לקיים את רצונו. הדובר מבקש שהקב"ה יעטר ויעטוף אותו ברצונו כמו מגן קרב שעוטה החייל, כדי שיצליח להגיע לקרבת האל הרצויה. | **צימוד** (לשון נופל על לשון) – בעת רצון - רצונך<br>בשעה ש... אם יעלה מלפניך<br>משמעות הצימוד: בא להדגיש את מעמד הרשות – התפילה כעת רצון של האדם ושל הקב"ה.<br>**שיבוצים –**"בכל לבי דרשתיך" (תהילים קיט)<br>"ואני תפילתי לך ה' עת רצון...עננני באמת ישעך"(תהילים סט)<br>"כי אתה תברך כל צדיק ה' כצינה רצון תעטרני"(תהילים)<br>**מטאפורה –** הקב"ה כ"כ אוהב את הדובר, כך שהוא מלביש אותו בכתר רצונו. |

| | | |
|---|---|---|
| הַקִּימֵנִי לְשַׁחֵר אֶת דְּבִירְךָ / וְאֶת שִׁמְךָ לְבָרֵךְ עוֹרְרֵנִי. | אפילו התפילה ועבודת ה' תלויים ברצון הקב"ה, ולכן פונה אליו הפייטן שיסייע לו לקום ולהתפלל, להזדרז עם שחר לעבוד את הבורא ולברך את שמו.<br>המילה **שחר** מופיעה בדו משמעות:<br>1.לרצות / לחפש מאד – ככפיר המשחר לטרף<br>2. מוקדם בבוקר-להשכים לתפילת שחרית | **תקבולת כיאסטית (מוצלבת)-** סדר המילים הפוך<br>הקימני לשחר את דבירך<br>ואת שמך לברך עוררני<br>**רשות לברכו** – סיום השיר – הסוגר, מרמז על תפקידו – " ואת שמך **<u>לברך</u>** עוררני". מפיוט זה ממשיכים מיד לתפילת "ברכו". |

**קישוטי לשון: <u>אקרוסטיכון</u>** - יהודה (חתימת שם הפייטן בראשי הבתים)

**<u>תפארת הפתיחה</u>** – חריזה בין הדלת לסוגר של הבית הראשון.

פתיחה:

שלב א': סרטון הדמייה לעובר במעי אימו. מעין אולטרא סאונד (אורך: 4:29)

(ניתן לצפות גם באופן חלקי.)

מה התחושות שעולות מצפיה בסרטון זה? התרגשות, התפעמות, סקרנות, הכרה בגודל ה' – ה' נמצא בפרטים הקטנים. ה' משגיח עלינו עוד בטרם נולדנו, קרבה והשגחה אלוקית מדהימה.

לפיוט שנלמד קוראים "ידעתני בטרם תצרני".

שאלות לחשיבה לתלמידים:

-מה הייתי רוצה לומר למי שמכיר אותי עוד לפני שנוצרתי?

-מה הייתי רוצה לומר או לבקש ממנו?

-איזו מערכת יחסים תיווצר ביני לבין ישות שמכירה אותי משלב כ"כ מוקדם?

<u>תוכן הפיוט:</u>

בית א': יְדַעְתַּנִי בְּטֶרֶם תִּצָּרֵנִי  וְכָל עוֹד רוּחֲךָ בִּי תִּצָּרֵנִי

הבית מבוסס על פסוק מירמיה: "ויהי דבר ה' אליי לאמור: בטרם אצורך – בבטן ידעתיך, ובטרם תצא מרחם – הקדשתיך, נביא לגויים נתתיך" (ירמיהו, א 5-4).

הדובר-הפיטן בשיר מתאר את מערך הכוחות שלו מול הקב"ה- הדובר פונה אל ה' בלשון נוכח – דבר שמגביר את תחושת הקרבה ביניהם.

'אתה הקב"ה מכיר אותי עוד בטרם יצרת אותי (רש"י מפרש "יצרת" מלשון צורה)– עוד לפני שנתת לי צורה , עוד לפני שהפכתי לחומר, לעובר במעי אימי- אתה כבר הכרת אותי.

עד כאן בלשון עבר.

בצלע ב' עובר הדובר ללשון הווה: ומאז שנוצרתי – מזמן שנפחת בי נשמה, אתה נוצר – שומר אותי.

קיים כאן צימוד שלם: " תִּצָּרֵנִי" –" תִּצָּרֵנִי". קישוט ימי-בינימי המדגיש את הקשר בין היצירה הראשונית לבין השמירה התמידית. כלומר, הקשר בין הנברא לבורא הוא קבוע וקרוב.

בתים ב –ג': הֲיֵשׁ לִי מַעֲמָד אִם תֶּהְדְּפֵנִי  וְאִם לִי מַהֲלָךְ אִם תַּעְצְרֵנִי

וּמָה א֣וֹמַר וּמַחְשָׁבִי בְיָדֶךָ  וּמָה אוּכַל עָשׂ֣וֹה עַד תַּעְזְרֵנִי

הדובר מציג בבתים ב' וג' ארבע סיטואציות היפותטיות של קושי בהתמודדות בים החיים. ארבעת הסיטואציות מנוסחות באופן של שאלות רטוריות. אמצעי ידוע בשירת ריה"ל.

בכל השאלות <u>בולטת הניגודיות.</u>

-הֲיֵשׁ לִי מַעֲמָד אִם תֶּהְדְּפֵנִי?

כיצד אוכל לעמוד באופן יציב ובטוח – אם אתה הודף – דוחף ומנסה להפילני. האם אוכל לשמור על העמדה והמקום שלי? התשובה היא כמובן שלילית.

-וְאִם לִי מַהֲלָךְ אִם תַּעְצְרֵנִי?

האם אוכל ללכת ולהתקדם אם אתה תנסה לעצור אותי?! גם כאן התשובה השלילית ברורה.

-וּמָה אֹמַר וּמַחְשָׁבִי בְיָדְךָ?

כיצד אוכל להתבטא ולהביע עצמי – אם מראש כל מחשבותי ידועות לך?!

גם כאשר יש לי מחשבות שונות ולדעתי אני בעל חופש בחירה – עלי לדעת שה' מאפשר לי בחירה חופשית מתוך מס' אפשרויות שהוא רוצה. לכן, אין זו בחירה חופשית באופן מוחלט.

-וּמָה אוּכַל עֲשֹׂה עַד תַּעְזְרֵנִי?

האם אוכל לפעול ולעשות דבר מה לא עזרתך?! האם ניתן אפילו להרים את ידי לולא תיתן פקודה לכך שזה יקרה?

כמו שאומר פתגם חסידי ידוע שאין אדם מזיז ידו למטה מבלי שה' יכוון זאת מלמעלה.

לסיכום הבית: אם נעיין בכל השאלות המופיעות בשיר נראה כי בולטת בהן הניגודיות. השאלות הללו חסרות ערך כי התשובה עליהן ברורה. אם לא תחמול, תשמור ותאהב אותי לא אוכל להתקיים!

השמירה התמידית של הקב"ה, האהבה שלו כלפינו היא מחויבת המציאות, אחרת לא נוכל להתקיים בעולם. המסקנה היא שאנו תלויים בה' באופן מוחלט.

בית ד': דְּרַשְׁתִּיךָ בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנִי  וְכַצִּנָּה רְצוֹנְךָ תַּעְטְרֵנִי

לדרוש – לבקש, לחפש. ה' אני מחפש אותך ורוצה להתקרב אליך, ומבקש שתהיה לי עת רצון ותענה לבקשה – לתפילה שלי ותתקרב ותשמור עלי. בבית זה הדובר הוא האקטיבי.

בצלע השנייה הדובר מבקש שה' יגן עליו או יעטר את ראשו ברצון ה'. המילה "צינה" פרושה מגן ושריון וכמו שהוא מגן ושומר על האדם כך הרצון של ה' ועבודת ה' תקיף ותגונן עליו. המשמעות המטאפורית של ביטוי זה היא שהדובר כל כך אוהב את ה' והוא לוקח את רצון ה' (המצוות) ו"מניח על ראשו כמו כתר" – דבר שמביע חשיבות וערך.

שיבוץ: "כי אתה, תברך צדיק:  ה'-כצינה, רצון תעטרנו." (תהילים ה', יג')

בית ה': הֲקִימֵנִי לְשַׁחֵר אֶת דְּבִירְךָ  וְאֶת שִׁמְךָ לְבָרֵךְ עוֹרֲרֵנִי

הקימני- פועל שמבליט את חלקו של הקב"ה במערכת היחסים הזו.

ההתקרבות אל ה' – מצריכה פעולה של התעוררות מצידי אך ה' הוא המפעיל אותי.

רעיון העולה כאן הוא שאני וה' שותפים יחד בעניין ההתקרבות זה אל זה.

בבית זה נמצא שיאו של השיר. הפייטן מבקש לתאר לנו את ההתמסרות המוחלטת שלו לקב"ה. אך המיוחד כאן שיש בינו לבין ה' לא רק קשר כי אם גם דמיון!

מבנה הפיוט:

בית א'- פתיחה

בית ב' – ג' קומפליקציה – מובע ע"י שאלות רטוריות

בית ד' מפנה

בית ה' שיא

הפייטן מציג את הנוכחות של ה' בחייו ואת ההבנה שאדם לא יכול להתנהל בעולם ללא עזרה אלוקית. בסיום ההבנה הזו מניעה אותו לפעולה – לחפש את ה' ולהתפלל אליו.

סוג השיר:

זהו שיר קודש  שמשמש כפיוט רשות ל"ברכו" – בתפילת שחרית של שבת לפני ברכות קריאת שמע.

רשות: פיוטי הרשות נקראים כך, משום שמעיקרם הם שירי רשות- נטילת רשות לפני תפילה מקהל המתפללים. בפיוטים מסוג זה נוטל החזן רשות מן הציבור לשמש שלוחם לפני הקב"ה. פיוטי רשות רבים נכתבו בימי הביניים בספרד. פיוטים אלו הם לרוב יצירות קצרות ותמציתיות ברמה פיוטית גבוהה והם משמשים לרוב פתיחה לתפילות מסוימות. למשל: רשות לנשמת, רשות לברכו, רשות לקדיש ועוד.

(סיום השיר רומז על תפקידו – ניתן לזהות זאת ע"פ השרשור " וְאֶת שִׁמְךָ לְבָרֵךְ עוֹרֲרֵנִי" ומיד: "ברכו את ה' המבורך".)